

1957–1973. Beteg fivére, Lajos ugyancsak Paláston tevékenykedett vele egyidejűleg. További palásti plébánosok: *Bartal Lajos*⁵⁵ 1973–1988, *Bartal Károly Tamás*⁵⁶ 1989–1991, *Mahulányi József*⁵⁷ 1991–1996, *Urban Ferenc*⁵⁸ 1996–2000, *Wechter János*⁵⁹ 2000–2009, *Hlédik László*⁶⁰ 2009–2017, *Zolczer György*⁶¹ 2017, *Gyönyör László*⁶² 2018.

Sztyahula László

Mátyás király Bácskában

Mátyás király még nem járhatott ott, hiszen a Duna–Tisza közének déli részét a 150 éves török uralom alatt kezdték Bácskának nevezni. Az elfogadott meghatározás szerint Bácska, Bácskaság a Duna–Tisza közének a Baja–Szeged vonaltól délre eső része.¹ Ez csak részben igaz, mert az egykori Bács-Bodrog vármegye legészakibb települése, Jánoshalma ettől a vonaltól északabbra helyezkedik el. A XIX. század közepén szoros értelemben a Bácskán, csak a Bács és Bodrog törvényileg egyesített vármegyék területét értették, a terület déli részén lévő Csajkások Kerületét már nem.²

NÉPMESÉK

Történeti források utalnak arra, hogy Mátyás király a középkori Bács és Bodrog vármegyékben – illetve Csongrádban (éppen Mátyás idejében került Szabadka Csongrád megyéhez) megfordult. Mátyás király az egész Kárpát-medencében ismert mesehős, a magyar nyelvterületen különösen a Csallóközben, Mátyusföldön, Gömörben és Bácskában.³ A Bácskában gyűjtött népmesék 10%-ában szerepel Mátyás király. A vajdasági mesékben is „az okos és igazságos, szegényeket segítő, a hétköznapi emberhez is közel álló király”. A leggyakoribb, legtöbb változattal szereplő mesék: *Mátyás király és az öregember*, *Mátyás király és a kolozsvári bíró*, *Mátyás király vendégségben*, *Mátyás király vöröshagymát kapáltat*, *A cinkotai kántor és A kakas elosztása*.⁴ Kóka Rozália egyik gyűjtése a *Hogyan kapta a nevét Vörösmart?* című mese ezzel kezdődik: „Egyszer Mátyás király Baranyában járt. Mikor már mindent látott, hallott, amit akart, azt gondolta, átkel a Dunán, átmege Bácskába. Egy kicsit ott is körülnéz. No, persze álruhában, hogy ne tudják, ő a király, mert a királyok ritkán láthatják meg az igazságot.”⁵

55 Beke i. m. 46.

56 (1933. aug. 27., Karva) Premontrei szerzetes, jászóvári nyugalmazott apát. Párkányban érettségizett (1953), a pozsonyi r. k. teológián szentelték pappá (1958). 1958 és 1990 között Kőrmöcbányán, Besztercebányán, Érsekújvárott, Kőbölkúton, Paláston káplán, plébános, esperesplébános, 1990-től nyugdíjba vonulásáig a premontrei kanonokrend apátja Jászón. 1986–1989-ben a pozsonyi r. k. papi szeminárium rektora.

57 Schematizmus 2007. 410.

58 Uo. 475.

59 Uo. 486.

60 http://epa.oszk.hu/03000/03018/00236/pdf/EPA03018_honismeret_%202016_1_080-096.pdf

61 <http://www.magyarurir.hu/hirek/papszentelesek-2008>

62 <http://felvidek.ma/2017/01/magyar-allami-tamogatasbol-ujult-meg-az-ipolyhidvegi-plebania/>

1 Kósa László–Filep Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*, Budapest, 1978. 59.

2 *Ujabb kori ismeretek tára*, I. kötet, Pest, 1850. 248.

3 *Magyar néprajzi lexikon*, <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-1606.html>

4 *Raffai Judit*: *A Mátyás királyról szóló epikus folklór térségünkben*, Bácsország 2008. 2. 90–91.

5 *Kóka Rozália*: *Mátyás király rózsát nyitó ostornyele*, Timp, 2003. 66., <http://mek.oszk.hu/06500/06597/06597.pdf>

MÁTYÁS KIRÁLY SZÁRMAZÁSA

Az országot járó Mátyás király a történeti adatok szerint szorosabb kapcsolatban volt ezzel a déli vidékkel, mert származása szerint Hunyadi Mátyás a Bácskához kötődik. Anyai nagyanyja, Bellyéni Katalin Bács megyei nemesi családból származott, édesapjával férfiágon kihalt a Bács megye vezető rétegéhez tartozó család. Nagyatyja horogszegi Szilágyi László a macsói bán familiárisa volt. Bács és Bodrog vármegyékben is voltak birtokai.⁶ Szilágyi László több alkalommal (1405, 1428) Bács vármegye főispánja volt.

MÁTYÁS TARTÓZKODÁSA A BÁCSKAI TERÜLETEKEN

Mátyás király többször is tartózkodott a Bácskában, nemcsak a népmesei hagyomány szerint. Ezzel kapcsolatban a közelmúltban elkészült honlap (*Merre járt Mátyás király?*) is tájékoztat. A honlap Horváth Richárd könyve, az *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia* (1458–[1476]–1490)⁸ alapján készült. Elsősorban azoknak az okleveleknek és krónikáknak a felhasználásával mutatja be, hogy hol járt Mátyás király és felesége, melyek történeti-kritikai elemzés alapján hitelesnek tekinthetők a királyi pár otttartózkodását illetően. A honlapon az idővonal és a térkép segítségével is rákereshetünk azokra a helyekre, ahol megfordult Mátyás. A vonalak pedig utazásainak lehetséges útvonalait is megjelenítik. Ezen a térképen nem szerepel Baja, de más forrásokból tudjuk, hogy 1463-ban Bajánál kelt át a Dunán, majd Futakra utazott, ahol május–július között több hónapot töltött.⁹ A következő évben is Futakról indult Jajca ostromára. Futakon trónra kerülése első évében, 1458-ban is megfordult, ahogy Zentán is. Ez utóbbiról Tari László írt cikket a *Bácsországban*. Két somogyi birtokos a Marczaly-beli vajda fiának: Jánosnak, továbbá az ő Katalin nevezetű „nemes úrnő leányának” panasza ügyében intézkedett. Az oklevél keltezése szerint: „Kelt Zentán, a Mária születésének ünnepét követő legközelebbi hétfői napon, az Úr 1458. évében”, azaz szeptember 11-én járt ott. Szegedről érkezett és szeptember 22-én már Futakon volt.¹⁰

1463-ban bátmonostori Töttös Lászlót is meglátogatta, hogy fegyvereseivel támogassa a délvideki hadjáratában. Bács várában többször megfordult (1463, 1464, 1465, 1475). A szegedi országgyűlésre innen küldött meghívót 1463-ban. Jajcából visszatérve 1464 év végén több hetet töltött itt.

MÁTYÁS KIRÁLY ADOMÁNYAI, OKLEVELEI

Az oklevelek tanúskodnak arról is, hogy az ország török elleni védelme érdekében több itteni földbirtokosnak adott engedélyt várépítésre. 1464-ben Töttös László Bátmonostor mezővárosban lévő kastélyát kőfalakkal, tornyokkal megerősíthette. Czobor János királyi udvarnok és testvére két alkalommal is engedélyt kaptak várépítésre Czoborszentmihá-

6 Teiszler Éva: Hunyadi Mátyás származásáról. Bácsország 2018. 4. 4.

7 <http://matyaskiraly.mnl.gov.hu/>

8 Horváth Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia* (1458–[1476]–1490). (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 12. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2.) Budapest, 2011.

9 Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monográfiája. Szerk.: Dudás Gyula. I. Zombor, 1896. 93.

10 Tari László: Mátyás király Zentán. Bácsország 2018. 4. 31–36.

lyon (ma: Zombor).¹¹ 1470-ben pedig Mátyás unokatestvére, Pongrácz János építette fel a szabadkai várkastélyt. Egy 1464-es törvény az Albert király halála után épített várak lerombolását rendelte el, kivéve az ország déli részén, valamint a Bács és Bodrog megyékben levőket.

A térség jövője szempontjából volt meghatározó, hogy 1472-ben, a Bajai család kihalása után Baja mezővárosbóli birtokrészét és a mellette lévő Pető települést a Czobor és a Pakai családoknak adományozta.¹² (A török kiűzése után a Czoborok csak Baját kapták vissza.) Az 1900-ban rendezett bajai iparkiállítás kalauzában is fontosnak tartották az 1472-es adományozást megemlíteni, s hogy valószínűleg Czobor Mihály budavári kapitány azért kapta, mert a bécsi hadjárat idején megmentette Mátyás király életét.¹³

1475-ben „*Királyi beavatkozást igényelt továbbá azon nevezetes vizsály is, mely e tájban az ó-budai káptalan egyik bácskai (akkor Csongrád megyei) birtoka: Zenta miatt a káptalan és Szeged városa között kitört. Történt ugyanis, hogy a szerémségi szőlőbirtokos szegedi polgárokat az ó-budai káptalannak Zenta helységében levő tisztjei és vámszedői szabálytalan vámokkal rótták meg mindannyiszor, valahányszor azok hajóikkal a Tiszán közlekedtek. Szeged város polgársága e miatt a királyhoz fordult orvoslásért, mire Mátyás király ismételten figyelmeztette a káptalant, hogy a jogtalan vámok szedését szüntesse be, sőt midőn a sérelmek ennek dacára ismétlődtek, a király felhatalmazta a várost, hogy Zenta helységet, mely akkor Csongrád megyéhez tartozott, foglalja el. Nem ismerjük ez esemény bővebb részleteit, de tényleg meg is történt, hogy Szeged polgárai Zentát fegyveresen megtámadták és el is foglalták 1475-ben, a miből természetesen per keletkezett s ezen per Báthori István országbíró előtt lett ugyanezen évben véglegezve. Az egyezés szerint Szeged polgárai visszaadták a királyi rendeletre elfoglalt Zenta helységet a budai káptalannak, a káptalan viszont, László préposttal élén, kötelezte magát, hogy ha a most újólag meghatározott vámdíjszabást megszegné, 100 márka bírságot fizet.*”¹⁴ Ezt a konfliktust legutóbb Tari László mutatta be, mely 1474–5 között zajlott és a XVI. század elején ahhoz vezetett, hogy Zenta is szabad királyi város lett.¹⁵

HUNYADI-BIRTOKOK

Szabadka és környéke Hunyadi-birtok volt, még Albert királytól zálogbirtokként kapták, 2757 arany forintért – amit a délvidéki várak, például Szörény és Orsova megerősítésére költöttek – 1439-ben Hunyadi János és öccse, más Bodrog megyei birtokokkal (Madarassal, Tavankuttal, Halassal és Csőszapa falu felével). Hunyadi János halála után ezek a birtokok Szilágyi Mihályéi lettek, akitől Mátyás király örökölte. Ő unokatestvérenek, dengelegi Pongrácz János erdélyi vajdának adományozta 1464. szeptember 8.-án.¹⁶ Dengelegi Pongrácz Mátyás halálával, 1500 körül a királyra, II. Ulászlóra szálltak vissza ezek a birtokok, aki 1501-ben Mátyás király természetes fiának, Corvin János hercegnek adományozta.¹⁷

11 Reiszig 83.

12 Szegefi László: Az Árpád-ház kihalásától Mohácsig. Baja története a kezdetektől 1944-ig. Szerk.: Kőhegyi Mihály. Budapest, 1989. 104.

13 Lemberger Ármin, dr.: A Bajai helyi iparkiállítás kalauza. Baja, 1900.

14 Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája. Szerk.: Dudás Gyula. Zombor, 1896. 94.

15 Tari László: Szeged és Zenta háborúja. Bácsország 2014. 1. 57–59.

16 Iványi István: Szabadka szabad királyi város története. I. Szabadka, 1886. 39–40.

17 Iványi 44. és Blazovich László: Szabadka földesurai a középkorban. Blazovich László: Demográfia, jog és történelem. Válogatott tanulmányok. Szerk.: Antal Tamás. (Délalföldi évszázadok 31.) Szeged, 2013. 308.

Mátyás király életében is adományozott birtokokat a fiának, például a Garai család birtokait (pl. Futak) a család férfiágon kihalása után. 1487-ben a futaki uradalom Corvin János menyasszonyának jegyajándéka volt.¹⁸

1462-ben udvartartása érdekében Mátyás király édesanyját, Szilágyi Erzsébetet több település birtoklásában megerősítette Szabadka környékén. Ebben az 1462-es oklevélben több települést, például Csantavért (Chontafeyer), Pacsért, Palicsot (Paly) először említenek. Topolyát (Fibayth/Kisbajcs) is ide szokták sorolni, de ez már egy 1459-es oklevélben szerepel, amikor Szilágyi Mihály Valkó megyei birtokait Kórógyi Gáspárral (az oklevélben bán fia Gáspárként említik) annak Bács megyei birtokaiért (Nagh-Baych Fybaych, Okor, Napfen, Hymeseghaz, Kethfylew, Lykaseghaz, Gyewrge, Kerekeghaz, Thwrwtkeghaz) elcserélte.¹⁹

KALOCSAI ÉRSEKEK

A kalocsai érsekek is több szállal kötődnek Mátyás királyhoz, hiszen közülük ketten is: Várday István és Handó György a kancellária vezetői voltak. Handó Györgyöt a pápa engedélye nélkül nevezte ki Mátyás király, és sok időt nem töltött az érsekségben, mert mint főkancellár a királyi udvarban tartózkodott. Várday István (?–1471) volt az első kalocsai érsek, aki a bíborosi címet megkapta (1468), de a palliumot már csak a koporsójára teheték rá. Váradi Péternek (1450 k.–1501) még 1482-ben kérte bíborosi kinevezését Mátyás király, de két évvel később börtönbe vetette, s csak Mátyás halála után fia, Corvin János engedte szabadon. Váradi ezután a vár és az érsekség ügyeinek rendbehozatalával foglalkozott. Az ő építkezéseinek köszönhetőek a bácsi vár reneszánsz részletei.²⁰

Mátyás király alakjával megalakulása után a Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat is sokat foglalkozott, tagjai kutatták Bácska XV. századi történetét is. Dudás Gyula például a király egyik diplomájáról, Szántai Mihályról derítette ki, hogy a családneve a mai Hercegszántó (Szántova) helysége utal. A *Bácskai Hírlap* korabeli tudósítását ezzel zárta: „Szántai Mihály tehát bácskai ember volt s ő is egyike azon jeleseinknek, akiknek emlékezete rég feledésbe ment, de akinek példája mutatja, hogy megyénk a hajdankorban is sok derék férfit adott az országnak.”²¹

Dolgozatomat a *Mátyás lesz a király* című mese egy részletével zárom: Mátyás éppen szántott, amikor a gazdája megjegyezte, hogy ő is lehet király. Mátyás válasza: „*Akko löszök király, mikor az ustor nyele kizödel. Belemönnenk a másik barázdába, kizödel az ustor nyele, a borozda közepin a fejire szállt a korona, hogy Mátyás az ustorral csapott az ökörre, akor ütöddött fére a köröszt a koronán.*”²²

Fábián Borbála

18 *Reiszig Ede*: Bács-Bodrog vármegye története. In Bács-Bodrog vármegye monográfiája. II. Szerk.: Borovszky Samu. Budapest, [1909]. 74.

19 *Kocsis Antal*: Mátyás király két, Topolyára (is) vonatkozó okirata. *Bácsországi*. 2008. 2. 48–50.

20 *Hegedűs Antal*: Reneszánsz főpapok a Kalocsa-bácsi főegyházmelegében. *Bácsországi* 2008. 2. 22–28.

21 *Bácskai Hírlap* 1900. ápr. 18. 3.

22 *Raffai* 91.